

and regulation of specific types of social relations united in a certain, internally coherent system. It deals with some contradictions of doctrinal nature, which must be taken into account when considering the legal relationship according to the time, place in space, and in the context of the current situation. The rules of conduct installed by any religion are a special kind of social norms that are religious norms, but not a component of morality, law or any other social systems. Speaking of the religious norm it is worth paying attention to the fact that the rule of conduct is just one of its components. Envisaging specific ways of behaviour in typical everyday situations, religious norms affect people's freedom and minds, form their social behaviour and thereby regulate the corresponding social relations that occur primarily in the actions or inactivity of the participants. Religious norms are largely authoritarian and are formulated as an imperative that must be performed by breaking any other rules and even prohibiting them directly. Legal and religious norms can easily coexist in a society, the law, and legal practice. An essential structural component of religion as a social institution is its regulatory complex that is a system of standards of how we must understand the surrounding world, the subject of faith and how to build their behavior according to these ideas. Although law and religion have some similarities, but they are different regulators that have clear specifics and can significantly not correspond to one another.

Key words: *society, social relations, religious complex, social and normative regulation, legal state, religious and legal relationship, religious norms, correlation between religion and law, internal church sphere.*

Стаття надійшла 2 лютого 2017 р.

УДК 340.13

О. С. Руданецька

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ПОКАЗНИК ЖИТТЄЗДАТНОСТІ СУСПІЛЬСТВА

Розглянуто ефективність правової політики як показник життєдіяльності суспільства, яке визначає міру можливого впливу системи правових явищ на становлення, регулювання й розвиток суспільних відносин. Між системою права і соціальними результатами її дії завжди є акти людської діяльності, які зумовлюють суспільно значущі наслідки.

Окреслено, що на поведінку людей правова політика впливає не тільки безпосередньо, але і через систему соціальних, особистих, психологічних чинників, які діють на індивідів одночасно зі системою права та системою законодавства.

Ключові слова: *правова політика, ефективність правової політики, державна політика.*

Постановка проблеми. Визнаючи доцільність групування всіх підходів у межах дедуктивних й індуктивних теорій, нині є потреба в спеціальній науковій конструкції, моделі правової політики, яка поєднувала б найкращі теоретичні узагальнення й емпіричні дослідження, а отже, відповідала б викликам сучасного політичного процесу, пропонуючи конкретні дії і програми, з огляду на доцільність і відповідність цілям усіх груп населення.

Питання ефективності правової політики стосується всіх сфер суспільного життя, з огляду на це, створення ефективної правової політики стало б однією з основних передумов успішного запровадження правової реформи в Україні, спрямованої на формування принципово нової правової системи.

Стан дослідження. У спеціальній літературі розгляд проблем правової політики досліджувалися у працях представників української та зарубіжної юриспруденції, серед них: А. Колодій, О. Лавринович, Л. Шипілов, О. Тодика, М. Панов, А. Коробова й ін.

Мета статті – теоретико-правовий аналіз проблем ефективності здійснення правової політики та формування пропозицій щодо подальшого вдосконалення цього виду політики.

Виклад основних положень. З огляду на складність і суперечливість соціально-економічного й політичного розвитку нашої країни, назріла потреба в теоретичному осмисленні й розробленні науково обґрунтованого інструментарію, який позитивно впливав би на ефективність процесу державної розбудови. Не маючи теоретичних знань із конкретної державотворчої практики, не можна виконати стратегічного завдання – побудувати на теренах України демократичну державу і громадянське суспільство.

Нині доволі відчутним є брак узагальнювальних досліджень щодо концептуалізації організаційно-управлінських засад державної політики загалом і правової зокрема в реальному соціально-економічному та соціокультурному середовищі з високою динамікою соціальних процесів. Досі не створено розгорнутої теоретичної моделі правової політики, недостатньо визначено її змістовні, структурні та функціональні особливості, не розроблено концептуального механізму формування та здійснення такої політики в Україні. Це, своєю чергою, суттєво ускладнює проведення реформаційних суспільних перетворень, відтак актуальності набуває проблема надання їм чіткішої соціальної спрямованості, динамізму й ефективності. Отож доречним був би докладний аналіз наявних моделей державно-управлінських структур – суб'єктів правової політики та вироблення концепції ефективної її реалізації в умовах постійних соціально-економічних змін.

Будучи предметом дослідження багатьох наук (політичної науки, державного управління, права, економіки, соціології тощо), комплексне дослідження правової політики можливо лише за умов поєднання їх зусиль. Сучасні уявлення про правову політику ґрунтуються на солідній науковій спадщині. Усі наявні знання можна умовно поділити на дві групи теорій, як це пропонують зробити М. Говлет та М. Рамеш: групу дедуктивних теорій та групу індуктивних теорій [1, с. 12–13].

Серед дедуктивних теорій в аналізі творення правової політики застосовують три його підтипи, котрі різняться ґрунтовною одиницею аналізу, – суспільний вибір, класовий аналіз і неоінституціоналізм. Усі вони побудовані «згори вниз». Щодо індуктивних теорій, то вони побудовані «знизу вгору». Тобто залежать від нагромадження емпіричних досліджень будь-яких явищ для своїх вихідних даних, із яких вони намагаються синтезувати узагальнювальні судження. За своєю суттю ці теорії менш згруповані, ніж дедуктивні, часто не мають об'єднаної чи уніфікованої сукупності теоретичних суджень, які можна застосувати під час розгляду конкретного випадку, проте вони завжди «розбудовуються». Серед індуктивних теорій виділяють теорію економіки достатку, теорію плюралізму і корпоративізму та державництво (етатизм) як наукову теорію [2, с. 96]. Їх можна розрізнити за тим, чи фокусуються вони на окремих особах, групах або інститутах у своїх спробах пояснити політичний світ і творення правової політики.

Утім, наука про політику не може розвиватися через застосування якоїсь однієї загальнотеоретичної конструкції, дедуктивної чи індуктивної. Розвиток теорії в науці про політику має відбуватися на «середньому рівні», коли теорія політики не може і не має бути чимось більшим, ніж частина розвитку більш загальної теорії політичних явищ.

У будь-якому разі можемо констатувати, що на сьогодні правова політика є складним явищем, яке можна дослідити, якщо підходити до цього комплексно, міждисциплінарно, враховуючи всебічні знання про державну політику в межах науки про політику.

Загалом визнаючи доцільність групування всіх підходів у межах дедуктивних й індуктивних теорій, вважаємо, що зараз є потреба в спеціальній науковій конструкції, моделі правової політики, яка відповідала б середньому рівню, тобто поєднувала б у собі найкращі теоретичні узагальнення.

Така модель має пропонувати конкретні дії та програми з урахуванням доцільності і відповідності цілям усіх груп населення сучасних країн світу.

Відповідно можна говорити про нові можливості наукового пошуку в межах правової політики для країн пострадянського простору, які звикли витлумачувати правову політику як дії суто держави щодо урегулювання всіх сфер життя. Сучасність спонукає розширювати коло учасників політичного процесу, а отже, і коло суб'єктів правової політики, виокремлюючи «правову політику» та «політику держави» як окремі дефініції політичного аналізу [3, с. 102].

В Україні нині зростає увага до проблем формування і здійснення правової політики, а також усвідомлення її як окремого виду державної політики. Ефективна правова політика може стати однією з передумов успішного впровадження правової реформи в Україні, яка спрямована на формування принципово нової правової системи.

Отож щодо ефективності правової політики. Термін «ефект» означає виконання, дію, а ефективність – це результат, наслідок причин, сил, дій [4, с. 36]. У широкому розумінні, ефективна діяльність передбачає, що в найкоротший час використовують найдешевші засоби для досягнення бажаних цілей [4, с. 12]. Тобто ефективність правової політики можна охарактеризувати як співвідношення між фактичними результатами правової політики і тими цілями, яких намагаються досягти.

Нині, коли громадяни України чекають позитивних результатів від здійснюваних у країні реформ у правовій, політичній, економічній, соціально-культурній та інших сферах, особливо актуальним є вирішення проблем ефективності правової політики. У цьому аспекті підвищення ролі права, як найефективнішого способу практичного здійснення політики [5, с. 12], зумовлено не лише збільшенням кількості прийнятих нормативно-правових актів чи розширенням сфери правового регулювання, а й підвищенням якості системи законодавства та правозастосування. Практичне завдання, яке на сучасному етапі розвитку української державності є актуальним, – це прогнозування розвитку законодавства, підвищення його соціальної ролі, якості, ефективного впливу на розвиток суспільних відносин [6, с. 3].

Ефективність правової політики загалом визначається рівнем правомірності повсякденної діяльності у сфері права, рівнем професійності юридичної діяльності спеціальних суб'єктів із реалізації наданих їм повноважень у сфері права. По суті, ефективність правової політики є результативною характеристикою її дії, яка свідчить про здатність права вирішувати відповідні соціально-правові проблеми, керуючись, звісно, законодавством держави [7, с. 124].

Ефективність правової політики значною мірою залежить від правильного визначення мети, тобто встановлення передбачуваних

і бажаних для законодавця результатів здійснення правової політики. Це важливо і в процесі правотворчості, і реалізації права [4, с. 122].

У процесі вивчення ефективності, на наше переконання, важливо дотримуватися підходу, за яким визначався б реальний соціальний ефект правової політики. Зазначимо, що про позитивні наслідки соціальної ефективності правової політики можна говорити тоді, коли узгоджено індивідуальні, групові і суспільні інтереси. Оскільки правова політика може бути спрямована на перетворення наявних відносин, то її ефект правової політики варто оцінювати, з огляду на те, у якому напрямі і в який спосіб за допомогою права вплинуто на суспільні відносини, як змінився їх зміст під впливом юридичних засобів.

Якщо вдосконалювати законодавство, то це передбачає й удосконалення правової політики, а отже, і суспільних відносин, із економічним і соціальним розвитком. Юридичні норми мають відповідати реальним можливостям, моделювати суспільні відносини, що існують, але ще не остаточно розвинулися. Відповідно, ефективну правову політику можна забезпечити завдяки взаємодії відображеного в праві досягнутого рівня розвитку суспільних відносин із прогностичними, програмними моментами, тобто через закріплення в праві найближчих і перспективних цілей [8].

Зауважимо, що термін «ефективність» не є абсолютним синонімом корисності. Корисність – це співвідношення цілей і результатів, яких не було передбачено на законодавчому рівні. Непередбачувані результати можуть бути корисними і некорисними, навіть шкідливими. Тож законодавство у сенсі досягнення цілей правових норм може бути ефективним, але з огляду на значні негативні результати може бути соціально шкідливим, не корисним для суспільства [9, с. 5].

Про ефективність закону може йтися лише тоді, коли ще на стадії проекту всебічно вивчено громадську думку та закріплено її в законодавчому акті. Тобто результатом правотворчості, вивчення потреби на законодавчому рівні є закон, вивчення дії якого дає змогу визначити його ефективність, доцільність, наукову обґрунтованість тощо. Це, своєю чергою, впливає і на законотворчий процес, даючи змогу відкоригувати чинне законодавство, підвищити його рівень. З огляду на зазначене, важливою умовою ефективності законодавства є об'єктивна оцінка, що має ґрунтуватися на науково-соціологічному прогнозуванні, взаємозв'язку ще майбутнього закону та соціально-економічної ситуації, а також закону і гарантій прав особи.

Серед завдань юридичної науки та практики вельми актуальним є удосконалення правореалізації, оскільки ефективність закону виявляється під час його застосування або в процесі дії (ефективність

недіючого закону дорівнює нулю). У такому разі можна говорити не тільки про регулятивну функцію закону, а й своєрідну охоронну, оскільки закон стає перешкодою на шляху беззаконня, можливості вирішення проблем протиправними засобами [10, с. 335].

Із удосконаленням механізму правового регулювання суспільних відносин доводиться мовити про комплексний вплив усіх елементів правової системи на основні сфери суспільного життя. Особливо важливим є правове регулювання господарських відносин. Чітка робота правового механізму безпосередньо впливає на ефективність і якість виробничої діяльності, реалізацію соціально-економічних програм уряду.

Ефективність правової політики залежить, зокрема, і від рівня правосвідомості та правової культури суспільства, тобто обізнаності учасників суспільних відносин із нормами права, усвідомлення їх необхідності та цінності, перетворення нормативних велінь на особисті установки. Правосвідомість і правову культуру можна охарактеризувати як «будівельний матеріал» для законодавця, який враховують і під час прогнозування реакції на реалізацію тих чи інших норм права.

Щоправда, правосвідомість як психологічне (оціночне) ставлення учасників правовідносин до закону може слугувати і гальмівним чинником у разі, коли правові норми не збігаються з об'єктивно ustalеними соціальними зв'язками. За таких умов у суспільстві формується правовий нігілізм, що може супроводжуватися негативним ставленням до правової системи держави загалом.

Отже, ефективність правової політики є своєрідною «продуктивністю праці» соціальної цінності правових стимулів й обмежень. Посприяття ефективності можуть обставини, у яких оптимально реалізуються цінності права, що дає змогу задовольнити інтереси суб'єктів права.

Оптимальну міру ефективності правових стимулів можна визначити як максимально можливу за конкретних умов реалізацію правомірних інтересів якомога більшої кількості суб'єктів [11, с. 56–57]. Це пов'язано з тим, що у процесі дії будь-яка правова настанова згодом перетворюється на свою протилежність: скажімо, зараз вона сприяє задоволенню певних громадських потреб, є корисною і необхідною, а через деякий час – це перешкода для їх задоволення, яку потрібно знищити.

Підсумовуючи зазначене, можемо констатувати, що процес здійснення правової політики має бути цілеспрямованим, а її розвиток відбуватися через підвищення якості чинних норм, посилення їх соціальної віддачі. Удосконалення правової політики пов'язане

з удосконаленням суспільних відносин, із правовим, економічним і соціальним розвитком. Про її ефективність можна висновувати з оцінки правової корисності досягнутих результатів.

Висновок. Доцільність правової політики виявляється через ефективність юридичного впливу, що полягає в досягненні поставлених цілей та найбільшої суспільної корисності отриманих результатів, у відсутності в їх структурі різноманітних несприятливих наслідків і деформаційних чинників.

1. Говлет М. Дослідження державної політики: цикли та підсистема політики / М. Говлет, М. Рамеш; пер. з англ. О. Рядова. – Львів: Кальварія, 2004. – 262 с.

2. Рыбаков О. Ю. Формы реализации правовой политики / О. Ю. Рыбаков // Правовая политика и правовая жизнь. – 2003. – № 2. – С. 5–14.

3. Куціпак О. В. Правова політика як засіб організації правового життя / О. В. Куціпак // Держава і право. Юридичні і політичні науки: зб. наук. праць; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2011. – Вип. 51. – С. 100–105.

4. Саймон Г. А. Адміністративна поведінка: дослідження процесів прийняття рішень в організаціях, що виконують адміністративні функції / Г. А. Саймон; пер. з англ. Р. Ткачука. – К.: АртЕк, 2001. – 376 с.

5. Мироненко Н. М. Возрастание роли права в ускорении НТП / Н. М. Мироненко. – К.: Знання, 1986. – 120 с.

6. Бобровник С. В. Система законодавства України: актуальні проблеми та перспективи розвитку / С. В. Бобровник, О. Л. Богінич; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К.: Наукова думка, 1994. – 124 с.

7. Бідей О. Ефективність правової політики / О. Бідей // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 5. – С. 123–125.

8. Музиченко Г. В. Концепт «державна політика» в сучасній науці / Г. В. Музиченко // Держава і право. Юридичні і політичні науки: зб. наук. праць; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2011. – Вип. 52. – С. 616–623.

9. Бабкін В. Д. Право і закон: співвідношення понять / В. Д. Бабкін // Право в системі соціальних норм: історико-юридичні аспекти: матер. XIII історико-правової конф. (Чернівці, 20–22 травня 2005 р.). – Чернівці: Рута, 2005. – С. 3–9.

10. Богінич О. Л. Природно-правові та державно-правові засади правової системи України / О. Л. Богінич // Вступ до теорії правових систем / Н. М. Оніщенко та ін.; за заг. ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К.: Юридична думка, 2006. – С. 318–338.

11. Євграфова Є. П. Система національного законодавства в контексті права (лібертарно-легістський підхід): монографія / Є. П. Євграфова. – К.: КНТ, 2007. – 184 с.

Руданецкая О. С. Эффективность правовой политики как показатель жизнеспособности общества

Рассмотрена эффективность правовой политики как показатель жизнедеятельности общества, которое определяет меру возможного влияния системы правовых явлений на становление, регулирование и развитие общественных отношений.

Между системой права и социальными результатами ее действия всегда присутствуют акты человеческой деятельности, обуславливающие общественно значимые последствия. Акцентируется, что на поведение людей правовая политика влияет не только непосредственно, но и через систему социальных, личных, психологических факторов, которые действуют на индивидов одновременно с системой права и системой законодательства.

Ключевые слова: правовая политика, эффективность правовой политики, государственная политика.

Rudanetska O. S. Efficiency of legal policy as a measure of the viability of the society

The national legal policy sets the internal and external objectives for the development of our country. It is proved that the legal policy of Ukraine should be based on the implementation of the international legal standards, generally accepted constitutional principles and national values, democratic institutions into the strategy of the country development. At the same time, it is important to take into account the opinion of the population of the country, its legal culture and legal consciousness. In future, this legal policy will promote increasing the level of trust to statutory authority and the optimal achievement of declared political goals. Universally recognized legal heritage of civilized nations should be the basis of the formation of legal policy of the modern Ukrainian State.

The process of legal policy must be purposive, and its development is carried out by raising the quality of existing standards, strengthening their social impact. Improvement of legal policy is closely connected with the process of the improvement of legal regulation, state and powerful, political and constitutional, economic and social development. Its efficiency can be evaluated with legal usefulness of achieved results.

In general, the efficiency of the legal policy is one of the indicators of the viability of the society that defines the measure of the possible influence of the system of legal phenomena on the establishment, regulation and the development of public relations. There are always the acts of human activity between the law system and its social results.

They predetermine socially meaningful consequences. Under such conditions, the efficiency of the legal policy is the efficiency of the law system and its consequences. Moreover, the legal policy affects the behavior of people not only directly, but also through a system of social, personal, psychological factors acting on individuals simultaneously with the law system and the legislation system.

Key words: legal policy, efficiency of legal policy, state policy.

Стаття надійшла 3 лютого 2017 р.